HISTORIKEREN
Tore Linné Eriksen

MINJA MITROVIC
The Lion King is an Imperialist

CHRISTOPH KALTER
Lisboa Africana. Historiefragmenter fra en afro-portugisisk storby.

ELISABETH BARLAUG LYSFJORD
The Power to Create Ethnic Identity?

FORTID

STUDENTENES HISTORIETIDSSKRIFT UIO

NR 4/2021
18. ÅRGANG
KR. 100,–

AFRIKA

Foto: Tore Linné Eriksen / privat

Historikeren

TORE LINNÉ ERIKSEN

En grå og slapsfylt novemberdag tok Lærke og Elisabeth fra Fortid-redaksjonen turen til Oslos beste vestkant, riktig Husebygrenda med radikale aner. Vi var invitert hjem til historiker og professor emeritus i utviklingsstudier ved OsloMet, Tore Linné Eriksen – en av de i Norge som kan mest om afrikansk historie. I 2019 ga han ut boken Afrika – fra de første menneskene til i dag, *en grundig innføringsbok i kontinentets lange historie. Det grå været ute ble erstattet av et varmt velkommen av Tore og hans hustru Agnete, og vi ble budt inn i deres stue hvor det er fylt opp med bøker fra gulv til loft. Eriksen har siden hovedoppgaven i 1974 skrevet flere bøker om Afrika, bodd i flere afrikanske land og møtt mange spennende mennesker. Ikke minst har han brukt tid på å* mene *og* formidle *historie. Det ble en lang og spennende prat om Eriksens karriere, eurosentrisme, Afrika, å gjøre noe nyttig, viktigheten av historiografi, tverrfaglighet og verdien av å være privilegert nok til å kunne lese, lese og lese – for så å formidle.*

ELISABETH LYSFJORD BARLAUG OG
LÆRKE AJAAJA MADSEN OTZEN
Masterstudenter i Historie,
Universitetet i Oslo

Hvorfor ble det historie?

Jeg kommer jo fra et ikke-akademisk hjem, et arbeiderklassehjem. Så det var ikke opplagt at det skulle bli akademia og historie. I 20-åra gjorde jeg mye annet enn å studere, for eksempel var jeg folkeskolelærer, sivilarbeider, journalist, drev med politikk, også var jeg forlagsredaktør i Pax forlag, som jeg også var med å starte. Men i 1968 var studentersamfunnet [i Oslo] en viktig møteplass. Og jeg begynte å studere statsvitenskap fordi jeg ble spurt om å engasjere meg i studentpolitikken, og til det måtte jeg ha en studenttittel. Men den første studenttida ble kortvarig, og etter det jobbet jeg i avis og drev politikk.

Plutselig fant jeg ut at alle rundt meg drev og studerte. Og da fant jeg ut at skulle jeg studere noe som var noe vits i, så måtte jeg ta historie. Og det var ganske vanlig på den tida, fordi det var en stor interesse for kapitalismens historie og arbeiderbevegelsens historie, på samme måte som den senere miljøbevegelse skapte miljøhistorie, og kvinnebevegelsen økte interessen for kjønnsperspektivet på historie. Jeg

Og da fant jeg ut at skulle jeg studere noe som var noe vits i, så måtte jeg ta historie.

syntes liksom at jeg måtte lære noe om hvordan ting har blitt til. Men så gikk jo det helt uanstendig bra, så da mente noen at jeg burde kanskje bli historiker.

Du tok hovedfag i afrikansk historie ved Universitet i Trondheim i 1974, hva var det med afrikansk historie som gjorde at du valgte det?
Noen ganger er jo sånt tilfeldig. Men jeg var 16 år i 1961, og det var jo et ganske skjellsettende år. Mange snakker om disse '68-erne, men jeg mener at '61-erne er det grunnleggende. Det var det året Sosialistisk Folkeparti ble stiftet, og året hvor de første påskemarsjene mot atomvåpen fant sted [1960-61], og året hvor Albert Lutuli, ANCs president før Mandela, fikk Nobels Fredspris. Under utdelingen av fredsprisen var det et fakkeltog, og det var jeg med på, for jeg var aktiv i fredsbevegelsen. Og da falt liksom en del ting på plass: jeg ble opptatt av global solidaritet, anti-apartheid, fredsbevegelse og frigjøring av Afrika. '61 var også året hvor veldig mange afrikanske land oppnådde selvstyre, sånn som Tanzania.

Så min interesse for Afrika var et sammenfall av kolonifrigjøring, frigjøringskamp og starten på frigjøringskampen i de portugisiske koloniene. Og da fredsbevegelse og solidaritetsarbeid som jeg var engasjert i. Så det ble på en måte veiva litt sammen, og siden jeg er en enkel sjel så knyttet ganske mye seg til enkle og store spørsmål. Krig og fred, rettferdighet, nord og sør, svart og hvitt. Det er noen spørsmål som er svart-hvitt, for eksempel apartheid, bokstavelig talt. Men engasjementet mitt i disse spørsmålene hadde ikke fått den betydningen det fikk, hvis det ikke var for at jeg var blitt ledet inn i en slags akademisk vei.

Jeg valgte ikke å gjøre ting for å kvalifisere meg til en eller annen doktorgrad eller noe sånt, det lå ikke i kortene. Så det jeg drev med skulle brukes, og det skulle ha en funksjon, det skulle ha et formål

Samtidig har det vært veldig klart for meg at det ikke var noen grunn til å sitte å isolere seg, ingen vits i å kunne noe hvis man ikke skulle bruke det til noe. Jeg valgte ikke å gjøre ting for å kvalifisere meg til en eller annen doktorgrad eller noe sånt, det lå ikke i kortene. Så det jeg drev med skulle brukes, og det skulle ha en funksjon, det skulle ha et formål, ellers er det formålsløst. Og har det ikke mening, er det meningsløst. Å vite noe om apartheid uten å være med i anti-apartheid-arbeidet, det var på en måte, holdt jeg på å si, umoralsk.

Det er tydelig at aktivisten i deg, og din politiske bakgrunn, har vært viktig for ditt valg av forskningsfelt.
Ja, og det som også hendte i denne formative tiden for meg, var at det innenfor internasjonal forskning kom ting som dreide seg om utvikling og underutvikling. Og så var vel rett og slett historie-interessen vekket av at en del av dem jeg leste og holdt meg med her og internasjonalt, de var, om de ikke var historikere så hadde alle et historisk perspektiv. Man kan ikke drive og snakke om fattigdom og underutvikling, som vi kalte det den gang, uten å spørre om hvorfor. Det måtte jo ha en forklaring. Og i det lå det jo også en slags sånn optimisme i en eller annen forstand, at hvis nåtida var annerledes enn fortida, så kunne også framtida bli annerledes enn nåtida.

Det samme da med denne, skal vi si, politiske eller etiske forankringa mi innenfor en slags internasjonal arbeiderbevegelse, som gjorde at jeg veldig tidlig ble dratt mot de radikale, marxistiske, engelske historikerne. Det var liksom den andre bjelken i min historiker-bakgrunn. Det var Eric Hobsbawm, E. P. Thompson, Christopher Hill, John Saville og Victor Kiernan. De ble jo også etter hvert, særlig Hobsbawm, opptatt av globale sammenhenger og hele verdenshistoriske sammenhenger. Men de gikk ikke så langt tilbake som jeg syntes man måtte gjøre. Men uansett gjorde de at jeg lærte meg måter å tenke på, å analysere. Historie var i veldig mange år veldig knyttet til at man måtte ha et historisk brudd, og at man måtte tenke i kamp, motsetning og konflikt. Dette har satt preg på det jeg drev med senere også – et alternativ til en falsk harmonimodell. I dag heter det det jo at alle vil redde klima, og hvorfor skal vi være uenige når man egentlig vil det samme? Nei. Alle vil ikke det samme. Og folk har ikke bare synspunkter, man har interesser, og interesser kan være i konflikt med hverandre og de kan brytes og endres gjennom kamp. Og er det noe historiefaget forsøker å forstå er det jo nettopp endring. Og da er det ikke nok å se på dem som kjempet for endring, altså afrikanske land eller norsk arbeiderbevegelse, man måtte også studere dem som hindret endring og som var opptatt av å bevare eksisterende maktforhold. Mulighetene til endring handler jo om styrkeforholdet mellom dem som vil forandre og dem som kjemper for det bestående. Derfor er det også vendepunkter hvor ikke noe vender.

Rundt midten av 70-tallet var på en måte veldig mye av løpet mitt lagt. Det betyr ikke at jeg ikke har tenkt nytt, eller forandret mitt syn på ting. Men da var grunnholdningene lagt.

Du har i flere omganger bodd i både Zambia og Zimbabwe hvor du har jobbet med lokale forskningsmiljøer. På hvilken måte har det vært viktig for din forskning?
I 1972 var jeg på feltarbeid i Tanzania, som resulterte i hovedoppgaven min. Jeg var bosatt i Zambia fra 1975-76, da jeg blant annet studerte kopperindustrien som var så viktig i Zambia, og dens historiske framvekst og dens plassering i det internasjonale koppermarkedet.

Etterpå var jeg på det nordiske afrikainstituttet i Uppsala som forsker et par år. Der fikk vi som var ansatt som forskere lov til å arrangere hver vår konferanse, så jeg fikk i stand en konferanse om afrikansk historiografi. Og det ble starten på at jeg syslet med historiografi for alvor, og det er egentlig, hvis jeg skal si noe innenfra, på det feltet jeg har gjort noe. På denne konferansen deltok Walter Rodney, av mine «helter», som jeg allerede var blitt kjent med i Dar es Salaam i 1972 akkurat da han ga ut ga ut *How Europe Underdeveloped Africa*. Han var jo veldig karismatisk og produktiv, men ble noen år senere myrdet av politisk motstandere i hjemlandet, Guyana. I tillegg gjorde en av Afrikas ledende historikere, kenyaneren Bethwell Allan Ogot, som gjorde at jeg ble interessert i Kenyas historie. For ikke å glemme Basil Davidson, som var brite, men betydde veldig mye for formidling av afrikansk historie i vår del av verden. Til konferansen skrev jeg et historiografisk paper, som seinere ble publisert i *Scandinavian Journal of History.* Så da ble det historiografi.

Tore Linné Eriksen i 1976, hvor han intervjuer Tanzanias første president Julius Nyerere. Foto: Tore J. Brevik. Med tillatelse fra Tore Linné Eriksen.

Og historiografi har du jobbet mye med siden. Også har du gjort viktig arbeid knyttet til Namibia?
Ja, det startet kanskje litt tilfeldig. Tidlig på 1980-tallet var det mye internasjonal oppmerksomhet omkring Namibia, som jo var okkupert av Sør-Afrika. Da ønsket særlig nordiske land å skaffe seg mer kunnskap. Olav Stokke, som arbeidet på Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI), spurte om jeg kunne tenke meg å lage et notat om Namibias historie. Det ville jeg, og det ble til en bok som kom i 1981. Også tenkte jeg: kan jeg gjøre nytte for meg i Namibia, eller for frigjøringsbevegelsen SWAPO [South West African People's Organisation]? Jeg kom i kontakt med FN-organet United Nations Institute for Namibia (UNIN), i Lusaka i Zambia. Så i tre år arbeidet jeg som forsker ved NUPI og UNIN, det var et omfattende historiografisk/bibliografisk prosjekt hvor min oppgave var å grave fram og lese så mye som mulig av det som var skrevet om Namibia og landets historie, fra midten av 1800-tallet og framover. Jeg kom jo ikke inn i Sør-Afrika og Namibia, men jeg hadde jo undergrunns kontakter der. Jeg reiste rundt omkring i antikvariater og biblioteker i en rekke land, ikke minst i Tyskland og Storbritannia, og mikrofilmet og fotokopierte. Det ble et omfattende verk med mer enn 1400 registrerte publikasjoner, mesteparten med lange og kritiske kommentarer. Det ble jo fyldige anoteringer som man kunne søke i, og dermed ble det et

ganske viktig forskningsinstrument også. Jeg fikk beskjed om å ta dette med meg hjem til Norge, også var det her til 1990 da Namibia ble selvstendig. Da ble alt sendt ned dit og ble en stor samling, en egen avdeling i nasjonalarkivet.

Er det det som heter Tore Linné Eriksen-samlingen?
Ja. Da følte jeg plutselig at dette var viktig for Namibia og for deres hukommelse, og for frigjøringsbevegelsen. Også ble jeg involvert i et FN-team som lagde planer for et fritt Namibia, og skrev landanalyser for utenriksdepartementene i både Danmark og Sverige, det var bare Norge som ikke var interessert. Mesteparten av det jeg samlet fantes ikke i det nye Nasjonalarkivet, ettersom den sørafrikanske okkupasjonsmakten ikke skaffet seg den litteraturen jeg hadde: radikal litteratur, uavhengige forskere, FN-materiale - det var fienden, ikke sant. Så jeg tror at, la oss si at av 1000 publikasjoner, så var det knapt er par hundre fra før. Og da følte jeg at jeg kunne være nyttig. Ikke bare mene noe, men være til nytte, det gir jo både glede og stolthet.

The political economy of Namibia fikk veldig hyggelige anmeldelser, og jeg ble til og med fløyet over til USA for å motta en prestisjefylt pris fra African Studies Association. På baksiden av andreutgaven er det gjengitt sitater fra noen anmeldelser, og der det het at det var et verk med «power, passion and purpose». Det syntes jeg bør stå på gravsteinen, da har jeg ikke levd forgjeves.

Og der står det «power, passion and purpose». Det syntes jeg må være på gravsteinen min altså. Da har jeg ikke levd forgjeves

Hva holdt du på med etter at du ble ferdig med Namibia-prosjektet?
Da fortsatte jeg videre som forsker ved Norsk utenrikspolitisk institutt, med global kapitalisme, Verdensbanken, Afrikas økonomiske krise, det sørlige Afrika og annet som regnes som utviklingsstudier. Men jeg lengtet jo etter å sysle mer med historie, så jeg sa ja til å skrive en lærebok i norsk historie og verdenshistorie for videregående skole. Den var ingen kommersiell suksess, men verket ble belønnet med en Bragepris, om ikke annet. Jeg fikk høre at mange lektorer sa: «vi kan jo ikke ha en lærebok hvor det står mer om Kina og India og islam enn det vi kan selv. Og er dette så interessant.» Men i dag er det ikke mange som reiser seg opp på lærerværelset og sier: «Kina, er det noe interessant? Hvorfor skal vi lære noe om islams historie?». Så hvis man skal være optimistisk, tror jeg at verden har gått litt framover. Men det er ikke alltid jeg deler min egen optimisme, og de nye fagplanene og lærebøkene er ikke imponerende. I FNs bærekrafts mål tales det om utdanning for «global citizenship», men den forrige regjeringa kaller det bare utdanning for medborgerskap, ikke noe globalt her.

I 1997 søkte jeg meg over til det som den gang het Høgskolen i Oslo, der de var i gang med å bygge opp faget utviklingsstudier. Det var en faglig og personlig lykke hver eneste dag. Her var jeg sammen med kolleger som både var antropologer, sosiologer, statsvitere, økologer og pedagoger, men uansett fag eller den delen av verden vi var spesialister på, var vi interessert i det samme: fattigdom, ulikhet og makt. Det var et stort felleskap, vilje til å lære av hverandre, og et felles formål. Og så, da vi etter århundreskiftet skulle utvide utover årsstudiet, hadde vi frihet til å forfølge våre interesser og fornye oss. Dette var samtidig som denne nye diskusjonen om det som nå heter the great divergence meldte seg internasjonalt. Den handlet om når gapet mellom nord-sør begynte å utvide seg. Om det alltid hadde vært der, slik man trodde før – at vi alltid var foran og flinke og best på teknologi, religion og kultur, var det ikke nødvendig å forklare kløften. Men nå kom den nye retningen, særlig basert på historikere som er spesialister på Kina, India og Afrika, som Kenneth Pomeranz, Robert Marks, Prasannan Parthasarath, C. A. Bayley og Patrick Manning. Historiefaget i seg sjøl er jo komparative studier, men for å ha komparative studier mellom samfunn så må du kunne sammenligne med ting utenfor din egen navle. Den industrielle revolusjonen kan ikke skrives uavhengig av slavehandel, bomull, krig, sjømakt og imperialisme ikke sant, selv om noen tror det. Nå ville jeg bli globalhistoriker!

Så jeg lagde et emne som så på Storbritannia, India og Kina mellom 1750 og 1900, det var også befruktet av et studieår i India. Man leser jo ting på en helt annen måte når man skal undervise eller skrive om det. Jeg er ingen original tenker, men jeg kan lese masse og forsøke å formidle det. Og det er oppgaven til en som bor i Norge og som er privilegert: har tid til å lese, råd til å kjøpe bøker, og som kan kombinere undervisning, lesing og skriving. Jeg skrev og underviste, og fikk tilbakemeldinger fra studenter. Og det ble jo til boka *Globalhistoriske hovedlinjer, 1750–1900. En sammenvevd og delt verden* (2010), som brukes ved en rekke studiesteder. Arbeidet falt i tid sammen med at jeg fikk være med på laget som ga ut læreboka Tidslinjer om raskt slo gjennom i den videregående skolen.

Forresten, jeg har gjort min plikt i arkivene jeg også. Jeg ledet den norske delen av et nordisk prosjekt som resulterte i boka *Norway and National Liberation in Southern Africa*. Da satt jeg et halvt år i UDs arkiver og leste innrapporteringer fra norske ambassader og andre dokumenter. Og det var jo perverst, virkelig altså. Jeg er ikke lettrørt når det gjelder norsk offisiell holdning ovenfor apartheid og frigjøringskampene, men det var langt verre enn jeg hadde forestilt meg. Det var en verden hvor den norske generalkonsulen skrev hjem, etter Sharpeville-massakren i 1960, hvor 70 kvinner, barn og menn etter fredelige demonstrasjoner ble drept, skutt i ryggen. Han skrev hjem: «man må jo forstå politiets handlemåte for disse bantuene blir jo så lett opphisset, det har min boy fortalt meg, han er selv bantu», dette er ordrett. Og så dagen etter så jeg en ny tilbakemelding, og da tenkte jeg at han hadde tenkt seg litt om. Og det hadde han, dette er helt ordrett: «kanskje kunne politiet ha klart seg med en noe mindre nedslaktning».

Nei, så gikk jeg av i 2013, fordi jeg tenkte jeg hadde sittet nok i møter. Så da tenkte jeg at jeg går av for å få gjort det jeg ikke har gjort, men som jeg har drevet med i 40 år: nemlig å skrive en oppdatert Afrika-historie.

Hvordan var prosessen med å skrive *Afrika. Fra de første mennesker til i dag?*
Det tok jo fire-fem å bli ferdig, men jeg skrev jo en Sør-Afrika-historie midtveis i løpet. Men jeg er veldig glad for, og det sier jo alle historikere, at jeg ventet så lenge. For det første er det jo alltid sånn at jo lengre vi historikere venter med å levere noe fra oss, jo mer historie blir det. Den andre og viktigere grunnen er at det siste tiåret har det vært en revolusjon i kunnskap på flere plan. Den ene har selvfølgelig vært mye mer kunnskap lengre tilbake i historien, med evolusjonsbiologi, genteknologi og arkeologi utenfor Egypt. Vi har også fått tilført mye fra antropologi, miljøstudier, lingvistikk, kjønnsforskning og kulturstudier med postkolonialistisk vri. Også er det mange flere afrikanske historikere, som både gir andre perspektiver og kan foreta lokalstudier fordi de kan lokalspråk. De har også bidratt til et nødvendig oppgjør med eurosentriske tilnærminger, som jeg også i andre arbeider har vært opptatt av. Det som nok har gjort at jeg ikke har turt å skrive den før, er at de dominerende historikerne, som er kjempedyktige og som jeg har lært mye av, har med noen få unntak vært briter, franskmenn og tyskere. Men nå er det minst ti viktige bøker bare av Toyin Falola. Jeg har kunnet sitte her med bena på bordet og bare lese, lese, lese. Det er jo en fryd å lese nye og spennende bøker og artikler, men et helvete å skrive.

Men jeg fikk jo kritiske spørsmål om hvorfor i all verden en «norsking» bør gjøre dette, hvorfor ikke en afrikansk historiker. Og det er jo et naturlig spørsmål.

Ja, vi ville stille deg akkurat det spørsmålet.
Svaret mitt er jo selvfølgelig at Afrikas historie er en del av globalhistorie, det er vår felles historie. Afrika er ikke en temapark for spesielt interesserte. Og jeg vil mene at historikere med bredere perspektiver også har gode forutsetninger for å kunne skrive om Afrika. Jeg kan skrive om Afrika ut mot Middelhavet, for jeg kan middelhavshistorie. Og jeg har forutsetninger for å skrive om atlantisk slavehandel, for jeg vet noe om Karibia, om den industrielle revolusjonen og den framvoksende kapitalismen. Og jeg kan noe om Afrikas innkobling til Indiahavet, ettersom jeg har arbeidet med indisk historie. Vet dere forresten at studier av hav i historisk perspektiv har et eget navn, tassalogi. Det lærte jeg da jeg fikk være med på å skrive om verdenshistorie for svenske universiteter, som nettopp bygd opp rundt havene?

Den andre grunnen er jo at jeg lettere kan tilpasse form og innhold til norske lesere, jeg vet litt om hva folk kan og ikke kan, og hvilke misforståelser og fordommer som det er viktig å bekjempe. Dessuten har jeg gått mange runder for å skrive for et publikum utenfor de akademiske murene, sammen med rikelig med bilder og kart, er det nok grunnen til at både jeg, forlaget og bokhandlerne er overrasket over den store interessen. Opplaget har nå passert 10 000. Gledelig er det også at den har generert en NRK-podkast i ti episoder, mange foredrag og nettbaserte presentasjoner.

Når vi først er inne på det: når man som hvit og vestlig forsker på for eksempel Afrika, har man gjerne noen blindsoner. Hvilke blindsoner opplever du at norske historikere har?
Det er ikke det beste bildet, det handler ikke om blindsoner, men om at de fleste har valgt å lukke øynene. Naturligvis er det norsk historie som opptar oss, men jeg tror at vi forstår både vårt eget land og den vestlige verden på bedre måter om vi anlegger et mer globalt perspektiv, da lærer vi noe både om fellestrekk og særegenheter. Det snevre møter vi fra første dag i studiene, der så mye startet i den greske antikken. Her gikk Sokrates, Platon og Aristoteles og stilte spørsmål som meningen med livet, hvordan samfunn skal se ut og hvordan forholdet mellom hersker og undersått, eller mellom foreldre og barn, skal være. Som om dette skulle være noe unikt. På samme tid gikk Buddha rundt og stilte samme spørsmål, det samme gjorde Kautilya, Ashoka, Konfutse. Og jeg vil mene at Konfutses betydning for 1,4 milliarder kinesere er mye større enn Platons betydning for oss nordmenn i dag.

Men det skjer ting på dette feltet altså. Vi har nylig fått gode bøker både om den globale antikken og den globale middelalderen. Jan Eivind Myhre har redigert Myten om det fattige Norge, hvor man sammenligner forholdene i Norge med enkelt andre deler av Europa, Det er et steg i riktig retning å studere komparativt. Og så kan man godt ta enda videre perspektiver på det.

Tilbake til *Afrika*. Hva var motivasjonen din til å skrive et oversiktsverk over afrikansk historie for et bredt, norsk publikum?
Men for meg var det flere tråder/motivasjoner: Afrika er utgangspunktet for vår vandring mot *homo sapiens*, har en stadig bedre dokumentert historie som viser at verdensdelen ikke er så isolert, og så ville jeg vise at Nord-Afrika og resten av Afrika henger sammen. Og så var det også viktig for meg å vise at det er ikke bare Afrikas historie, men også afrikaneres historie. Afrikas historie har vært utsatt for to forskjellige oppfatninger, hvor jeg nok har gjort meg skyldig i den andre av dem i mine tidligere år. Enten så er de passive, kan ikke skape egen historie, så derfor sitter de derfor og venter på kolonialismen, eller venter på visdommen. Det andre er jo at de nærmest har vært viljeløse ofre for imperialismens ondskap. Selv om kolonialisme og den nye imperialismen har betydd en dramatisk omveltning, med utenlandsk okkupasjon, økonomisk utbytting og nedvurdering av afrikansk kultur, er det også viktig å legge vekt på afrikansk motstand, tilpasning og samarbeid.

Og så var det også viktig for meg å vise at det er ikke bare Afrikas historie, men også afrikaneres historie

Og en siste motivasjon jeg hadde, som kanskje bidrar til noe nytt, er den plassen jeg gir til folkemord og til den første verdenskrigen. Det siste har vært et langvarig forskningsfelt, mens det andre sprang ut av fortvilelsen i 2014 over en forelesningsrekke på Litteraturhuset, der ikke en eneste var innom imperienes krig i Afrika, Midøsten eller Asia. 2,5 millioner afrikanere var mobilisert, og under fredsforhandlingene tok seierherrene til seg krigsbyttet. Og det slo meg at det ikke er mulig å skrive historien om verdenskrigene uavhengig av Afrika og Asia. Den dominerende totalitarisme-retningen her hjemme er like snever, og mange ser naziregimet og holocaust som nesten ufattelig sivilisasjonsbrudd i den vestlige verdens historie. Da er det min oppgave å lage et motbilde, sett fra Afrika, er slike forbrytelser og utrydding ikke så vanskelig å fatte. Min faglige interessere for dette temaet sprang selvfølgelig ut fra arbeidet med namibisk historie, slik jeg har vist i boka *Det tjuende århundrets første folkemord. Namibia 1903-08* (2007), bl.a. bygd på tyske arkiver og globale, eller komparative folkemords studier.

Det skal ikke så mye intellektuell kraft til for å forstå at totalitære regimer som Stalin-Sovjet og Hitler-Tyskland begikk krigsforbrytelser og folkemord. Det å forklare at regimer som på hjemmebane regnet seg som liberal-demokratiske, som Storbritannia, gjorde det samme, er derimot en utfordring mange skygger unna. Et eksempel er John Stuart Mill, som er for demokrati, kvinnefrigjøring og stemmerett, men en ivrig PR-mann i Storbritannia for brutal kolonisering i India, som han mente trengte et despoti under britisk ledelse for å bli «sivilisert». I Frankrike var Toqueville en ivrig talsperson for okkupasjon og fordriving av lokalbefolkningen i Algerie etter 1830. Og nærmere vår tid finner vi Max Weber, som skal være den store liberale tenker som dyrkes, men som var en hengiven imperialist med klare rasistiske holdninger. Under første verdenskrig brukte Frankrike afrikanske soldateten også i Europa, og da var Weber med på et opprop fra tyske, intellektuelle som mente det «var å gjøre en sivilisert krig barbarisk, det var å hente inn alskens røverbander og annet pakk». Også dette er med om vi skal forstå Max Weber i helfigur.

Også på dette feltet håper jeg at det går fram at forskningen skal ha et formål, selv om vi selvsagt må følge historiefagets metoder og redskaper, jeg kan ikke dikte. Og da finner jeg mange overraskelser, men mest overraskende er det hva andre historikere og samfunnsforskere ikke har vært interessert i å finne ut av.

Tore Linné Eriksen i sin stue i 2021. Foto: Lærke A. M. Otzen.

Du har jo nevnt dette med å lese bredt. *Afrika. Fra de første mennesker til i dag* er basert på en utrolig mengde sekundærlitteratur, i tillegg til egen forskning, og vi er imponert over hvor mange fagfelt du bruker. Det virker også som du er svært bevisst på å inkludere litteratur fra forfattere fra hele verden. Hvordan går du frem når du skal navigere i en så enorm mengde litteratur, og hvordan velger du hva du skal ta i bruk?
Utgangspunktet var at jeg skulle ha et våkent blikk for den aller nyeste litteraturen skrevet av afrikanske historikere. Det neste ble å identifisere de feltene hvor jeg har minst kunnskap: og det er jo selvfølgelig den aller første perioden, som jeg ble veldig fascinert av, hvor det er så mye nytt og spennende nå. Men så er det også dette med å bringe frem ulike syn og retninger i diskusjoner. Særlig fordi man må fortelle folk at det å drive med historiefag ikke bare er en monolog.

Hvis du skal generalisere afrikansk historie under kolonitida, er det er naturlig å vekte det litt annerledes når du jobber med okkupert jord i Sør-Afrika og folkemord i Namibia, enn når du studerer kakaobønder på egen jord i Ghana. Historien blir forskjellig, og da forsøker jeg rett og slett på en ærlig måte å si at når folk generaliserer ut fra forskjellige regioner eller samfunnstyper, så kan resultatet bli forskjellig. Det er også viktig å se på ulikheter i ressursgrunnlag og før-kolonial historie for å forstå de forskjellige formene for kolonistyre, og det samme gjelder ulike erfaringer basert på kjønn, etnisitet og klasse. Så det er et forsøk på å vise et slags mangfold både i historien og i perspektiver, og at fortellingene ikke hogd i stein en gang for alle. Og det har også å gjøre med at det er veldig vanskelig å være gammel hvit mann, og samtidig framstå som veldig autorativ – det er ikke så kledelig. Men dette med å løfte fram ulike perspektiver og ulike fag, det er en slags melding til historikere også, om at det er umulig å skrive en sånn syntetiserende oversiktshistorie i dag uten for eksempel miljø og kultur. Og kulturdelen er nok min svakeste sider.

Derfor skriver jeg også i innledningen i Afrika at en bok skrevet av en annen historiker, vil være forskjellig fra min. Og det håper jeg jo!

Det er klart at hvilken del av historien vi har jobbet med, hvilke språkkunnskaper vi har, hvilken religion vi tilhører, hvilket kjønn vi har osv. gjenspeiles i det vi skriver. Gjennom utviklingsstudier er jeg særlig interessert i temaer knyttet til rasisme, makt, motstand, konflikt, undertrykking, opprør og ulike former for dominans, og jeg har nok en viss slagside for materielle og økonomiske forklaringer, selv om jeg nok har brutt ut av en mer gammeldags, eller dogmatisk, form for marxistisk materialisme. Det tror jeg har å gjøre med at jeg har bodd i flere afrikanske land, og blitt mer opptatt av hvordan folk tenker og hva som gir mening i livet, det vi i gamle dager kalte for overbygning. Men en annen historiker kunne nok ha tillagt kultur og religion større betydning, kanskje også latt kjønnsperspektivet spille en større rolle.

Derfor skriver jeg også i innledningen i *Afrika* at en bok skrevet av en annen historiker, vil være forskjellig fra min. Og det håper jeg jo!

Det virker som du er veldig opptatt av å formidle til allmenheten, eller at det brede lag av befolkningen skal kunne lese det du skriver, og lære av det. Vi har merket oss at flere av de av de mest solgte populærhistoriebøkene i det siste handler om globalhistorie (Sapiens av Harari, Silkeveiene av Frankopan, din egen Afrika, der er det ikke nasjonalstaten som er geografisk hovedenhet). Hvorfor ser vi en globalhistoriskretningen nå, er det mer spennende enn nasjonalstatenes historie?
Jeg tror det har litt å gjøre med generasjoner. Den generasjonen pensjonister som vil lese den trettiniende boken om Hitler, de dør ut. I gamledager het det at man ikke burde starte en ny krig, før alle bøker om den forrige er gitt ut, men det er dessverre ikke riktig. De som vokser opp nå lever i en annen type verden, og det har nok også noe å gjøre med at veldig mange har reist. Yngre generasjoner ser nok også et større behov for sammenhenger som kan påvirke framtida, og vil forstå de historiske røttene til både klimakrise, rasisme og skrikende ulikhet mellom fattig og rik. Vår tid er jo så fragmentert, og når noen forsøker seg på lange linjer så vekker det interesse. En sjanger som i høst har fått sitt gjennombrudd på norsk, er historieretningen som *Kornboka* av Åsmund Bjørnstad tilhører. Han har skrevet konsortenes globalhistorie.

Ja, den boka har vi stående på Fortid-kontoret!
Veldig, veldig bra. Og i samme sjanger er *Den fantastiske poteten* av Marianne Berg og *Til verdens ende. Krydderets verdenshistorie* av Thomas Reinertsen Berg, jeg har fått skrive om alle tre som bokmelder i Klassekampen. Dette er en veldig fin sjanger, som jeg gjerne skulle sett flere bøker i, og jeg tror det kommer. Verdens beste historiebok, skrevet av Sven Beckert, handler om bomull og global kapitalisme. Dessverre er den oversett istedenfor oversatt.

Du har som nevnt også skrevet om folkemord. I 2009 skrev du en historiografisk artikkel ved navn «Folkemord i et komparativt koloniperspektiv: et riss av

en fagdebatt», der skrev du at tiden er moden for en mer en mer komparativ og global tilnærming til folkemordstudier. Opplever du at folkemordstudier har fått en mer komparativ og global tilnærming siden du skrev dette?
Ja, absolutt. Det er jo opplagt at dette feltet tok utgangspunkt i Holocaust, men i dag er det helt utenkelig å se en grunnbok i folkemordstudier som ikke har et kapittel om kolonialisme eller utrydding av urfolk i USA og Australia. I Tyskland er det også etter hvert kommet mange bøker som heter noe sånt som «fra Windhoek [Namibias hovedstad] til Auschwitz». Det har også sammenheng med kampen om erstatninger og oppgjør med fortida. Det er også påfallende og veldig viktig, er at folk som tradisjonelt har jobbet med europeisk folkemords historie har begynt å lære av kolonihistorikere. Og det gjør jo at den store forskjellen mellom koloniseringen av Afrika og koloniseringen av Øst-Europa under andre verdenskrig, blitt mindre. Det å utrydde folk, det å skaffe tyskere jord, det er både kolonialisme og rasisme.

Den artikkelen var første gang jeg skrev noe annet enn et par bokmeldinger i Historisk tidsskrift.

Også ble du jo tildelt Historisk Tidsskrift-prisen for artikkelen!
Det betydde veldig mye å bli anerkjent av lauget. Nettopp fordi jeg har følt meg som en sånn outsider som har skrevet lærebøker, vært på en høyskole, drevet med utviklingsstudier og ikke vært det som regnes som en ordentlig historiker. Det var også en anerkjennelse av det å gi historiografisk oversikt over et nytt forskningsfelt med nye perspektiver. Akkurat det har vært litt undervurdert, fordi det ikke primært bygger på egen empirisk forskning. Ja, det var godt å få vite historiografi og kritiske bibliografer er viktig, det er jo mest det som har vært livet mitt, jeg ble rett og slett rørt.

Før vi avslutter vil vi gjerne litt tilbake til Afrika. I vestlig populærkultur er afrikanere og mennesker fra koloniene utvisket fra hendelser de var en stor del av, som f.eks. verdenskrigene og spanskesyken. Er det andre hendelser/deler av historien hvor afrikanere og Afrika lider spesielt under eurosentrismen i historieskrivningen?
Ja, altså, her vil jeg svare arkeologien. Den har vært egypto-sentrisk, eller nilo-sentrisk, og det er fordi dette ofte ikke egentlig regnes som del av Afrika. Men det er i ferd med å gå seg til, det også. Det har litt å gjøre med at det er flere afrikanske arkeologer, og at nesten ingen vestlige arkeologer i dag setter i gang et stort forskningsprosjekt uten en afrikansk arkeolog eller to med i laget.

Eurosentrismen i arkeologien har nok vært en av årsakene til nedvurderingen av Afrika, til at man har ment de alltid har ligget etter. Jernproduksjonen for eksempel, daterer man lenger og lenger tilbake for hver arkeolog som graver. Og det at man ikke har funnet noe, er ikke et bevis på at det ikke finnes. Det har å gjøre med at hvis man ikke leter, så finner man ikke noe.

Noe av det viktigste innenfor historiefaget er åpningen for evolusjon, klimatologi, lingvistikk, folkevandring, og åpning for havet. Dette er jo også naturvitenskapelige fenomener, men historikerne er på sitt beste når de åpner seg for dette. Og her er det mye å glede seg over! Og så er det viktig å ha noen som er så privilegerte at de kan sette seg ned og lese både biologene, økologene, historikerne og kildene – flere av oss som er privilegerte burde gjøre dette. Jeg skjønner godt at man må gjøre ting for å kvalifisere seg, og at man ikke får så mye frihet når alle skal være med på store forskningsprosjekter og streve med publisering på andre språk. Så det er ingen kritikk. Men tenk om en, en gang iblant fikk et sabbatsår for å jobbe med lærebøker, popularisering og podkaster. Noe som er flott er *norgeshistorie.no*, den viser bredden av hva norske historikere kan og at de *også* kan formidle. Et fantastisk redskap! Jeg kunne ønske vi kunne gå sammen og lage *verdenshistorie.no.* Tenk om man kunne sette sammen en arbeidsgruppe fra forskjellige universiteter og høyskoler, og så finansiert et halvår hvor forskjellige forskere kunne jobbet med dette. Ett halvår for dette for en Afrika-historiker, ett for en miljøhistoriker og så videre. Det kunne vært noe, først da tar jeg på alvor at historiefaget er i endring.

Jeg kunne ønske vi kunne gå sammen og lage verdenshistorie.no

Helt sist, men ikke minst: hvilke tips vil du gi til unge masterstudenter som vil drive med afrikansk historie?
Jeg ser jo alle vanskelighetene med å lære seg swahili og være borte i fire år. Så mitt tips er: finn et historiografisk tema! For eksempel, knytt oppgaven til ulike syn på og kunnskap om krigsforbrytelsene i Kenya på 1950-tallet. Hvis noen hopper på det skal de få to og en halv kasse med kilder og bøker fra meg.

Historiografi er det mulig å få til på den korte tid som nå er satt av til en masteroppgave. Og så har man den fordelen at mens du leser, så er ikke bøkene sekundærlitteratur – de er primærkilden. Det å oppheve det strikte metodeskillet, mellom primær- og sekundærkilder og primær- og sekundærlitteratur, det er en fin oppgave. Jeg kan sette opp en liste, hvis noen er interessert, over ti spennende historiografiske temaer om India og Afrika. Det er bare å ta kontakt.

Og nå har du satt punktum for å skrive bøker?
Det håpet både familien og fastlegen, afrikaboka krevde mye, og jeg trives godt som bokmelder og spaltist flere steder. Men så startet Cappelen Damm Akademisk, det beste av alle forlag, med en serie med korte introduksjonsbøker til viktige temaer, der det allerede er ute bøker av Hilde-Gunn Slottemo, Ragnhild Hutchison, Merete Roos og Andreas Aase. Så jammen lot en svak sjel seg friste til å bidra med en oversikt over imperialisme og kolonialisme mellom 1870 og 1920, så var det på det igjen. Men manus er nesten ferdig, så den kommer til våren. Og så blir det punktum.

Vi håper at interessen for Afrika og Tore Linné Eriksen er vekket. Du kan lese mer om Eriksen på www.torelinneeriksen.no, hvor det finnes en full oversikt over bøker og utgitte verker, bilder og lydmateriale.